

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

ПІВТОРАЦЬКОЇ ЛЕСІ МИКОЛАЇВНИ

ВІДТВОРЕННЯ ПОЕТИКИ «ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ» Т. ШЕВЧЕНКА У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»

Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

Поезія великого сина українського народу – Тараса Григоровича Шевченка – це невичерпне джерело творчості українських композиторів. У різні історичні періоди митцями створено безліч найрізноманітніших творів на вірші Кобзаря. Можна констатувати, що на теперішній час Шевченкове слово достатньо укорінено в композиторській творчості і достатньо висвітлено в наукових працях, але представлене дисертаційне дослідження Лесі Миколаївни Півторацької має свій науковий ракурс, безсумнівно *актуальний* та перспективний, що зосереджує увагу на «музичному втіленні сакрального слова Т. Шевченка» (саме циклу «Давидові псалми») у творчості композиторів ХХ – ХХІ ст. Підіймаються питання взаємовпливу поезики літературного та музичного твору, через розкриття змісту, композиції, інтонації першоджерела та його музичної реалізації. Наукова новизна полягає в тому, що Леся Миколаївна вперше формує уявлення про композиторські підходи до омузикалення Шевченкового поетичного слова, обираючи різножанрові хорові твори сучасних українських авторів на слова псалмових переспівів Кобзаря, а також вводить у музикознавчий обіг літературознавчий термін «жанрова сугестія» щодо української духовної музики в цілому.

Структура дисертаційного дослідження повністю відповідає поставленим завданням, логічно та послідовно вирішуються у трьох розгорнутих розділах з рядом підрозділів в кожному та завершується переконливими висновками. Аналітичний матеріал представлений широким

спектром різножанрових хорових творів, як загальновідомих українських композиторів-корифеїв, так і сучасних митців.

Обрані методи дослідження у повній мірі відображають мету і завдання наукового пошуку, а теоретична база дослідження, опрацьована дисертанткою, представлена класичними та сучасними працями теоретичного та історичного музикознавства, а також літературознавчими джерелами. Практичне значення роботи має широке призначення в сфері історії та теорії музики, історії та теорії хорового виконавства. Отримані наукові результати можуть використовуватись у науковій та педагогічній роботі та у виконавській діяльності.

Перший розділ роботи «ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО І МУЗИКА. ПОЕТИКА ЦИКЛУ «ДАВИДОВІ ПСАЛМИ»», в якому сформульовані основні теоретичні концепції дослідження, є ґрунтовним та настільки інформаційно насиченим, що у кожному з підрозділів можна ще виділити окремі тематичні блоки. Так у першому підрозділі дослідниця підіймає питання: щодо способів взаємодії словесного та поетичного текстів на прикладі наявних музикознавчих підходів (праці Н.О. Гермасимової-Персидської, М. Брістігера, Я. Якубяка, Ю. Ясіновського, О. Приходько, А. Калініної), звертається до музичної Шевченкіани, що склалася в українському музикознавстві (праці С. Людкевича, М. Новакович, С. Бондар, Н. Горюхіної, О. Козаренка, О. Рощенко, тощо), розглядає низку робіт присвячених вивченню музичних втілень псалмів Шевченка у композиторській практиці (О. Якимчук, С. Літвінова) та жанрово стильовій еволюції композиторських інтерпретацій віршів Кобзаря (Н. Андрос, Н. Королюк, Х. Флейчук, С. Лісецький). Окремим блоком даного підрозділу можна виділити звернення авторки роботи до монографії О. Цалай-Якименко (с.39 дис.), де методика версифікаційної техніки аналізу силабічного Шевченкового вірша стає підґрунтям дисертаційної розвідки та наглядно представлена схемою – порівняльним аналізом однакового тексту, що розрізняються між собою зумовленістю вербального та музичного наголосів.

Розглядаючи поетику циклу «Давидові псалми» та пропонуючи дефініції терміну поетика та її класифікації у літературознавчих та музикознавчих працях, дисертантка визначає: «У пропонованому дослідженні під поетикою мається на увазі система принципів художньої організації твору, зокрема таких, як композиція, драматургічні особливості, головні образні сфери, характерні риси мовлення, версифікація, стилістика» (с.50 дис.), і саме ці елементи поетики твору досліджуватимуться в різних композиторських прочитаннях Шевченкового циклу.

Вивчаючи мову псалмових переспівів Кобзаря, слід зазначити пророблену авторкою складну роботу з текстом (виявляє структуру народнопісенного силабічного 14-складового вірша (коломийковий 14-складник), доводить музикальність та співочість слова поета, доказово демонструє схожість циклу «Давидові псалми» з будовою сонатної форми (с.60-61 дис.)). Плідним аспектом представленого дисертаційного дослідження постає поняття «концепт та концептосфера», де авторка роботи, спираючись на тексти псалмів Т. Шевченка, визначає певні концепти добра та зла, віри та молитви, концепт соборності, що складаються із низки ключових слів згрупованих за спорідненими ознаками і породжують, так звані, концептосфери (що наглядно продемонстровано у схемі 12). Представлена концептосфера є чинником багатоаспектного втілення релігійної тематики віршового першоджерела, яке авторка роботи виявляє в опері-ораторії «Згадайте, братія моя...» В. Губаренка. Розглядаючи поняття *жанрової сугестії*, дисертанткою висвітлюються сугестивні прояви жанрових особливостей у досліджуваних творах. Не можна не погодитися з тим, що жанрова функція псалмів або молитовної мініатюри відтворюється найбільш точно саме у хоровій мініатюрі та хоровому концерті. Натомість сугестивна дія у хорових циклах, кантаті та хоровій симфонії представлена окремими елементами жанрової структури. В цілому, зміст першого розділу дисертації переконливо засвідчує, що її авторка здійснила ретельний і всебічний аналіз джерел з обраної тематики, що стало теоретичним підґрунтям роботи.

Другий розділ дисертаційного дослідження «ДАВИДОВІ ПСАЛМИ» В ОДНОЧАСТИННИХ ХОРОВИХ ЖАНРАХ» присвячений розгляду історичних умов виникнення духовних жанрів, зокрема, жанру псалма, так і вторинних жанрів – жанр хорової поеми та жанр хорової мініатюри. Привертають увагу саме аналітичні підрозділи 2.2 та 2.3, де дисертанткою зроблений детальний порівняльний аналіз хорових поем М. Лисенка та Л. Ревуцького. Особливості поетики Шевченкових переспівів у хорових мініатюрах, представлені творами В. Тиможинського, Л. Думи, Є. Марчук, Г. Ганзбурга, аналіз яких направлений на розкриття: засобів поетичного тексту, жанрової семантики хорової мініатюри, структурних та образних особливостей музичних композицій. Така деталізована аналітика музичного та поетичного текстів (це і такто-метрична структура, ритмо-інтонація, фразові наголоси, семантичні наголоси, поетика та музична акцентуація, градаційність, як композиційний принцип та структурно-тематичний засіб) не тільки дає обґрунтовану аргументацію вище означених проблем, а й поштовх для можливих подальших наукових розвідок вже на іншому аналітичному матеріалі.

Третій розділ дисертаційного дослідження «ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ВІДТВОРЕННЯ ШЕВЧЕНКОВОГО СЛОВА В ЖАНРАХ ВЕЛИКИХ ФОРМ» побудований за принципом попереднього, спочатку авторкою розглядаються хорові жанрові різновиди такі як хоровий цикл, хоровий концерт, кантата, хорова симфонія, опера-ораторія, спираючись у подальшому на аналітичний матеріал хорових творів: М. Кузана, М. Скорика та В. Журавицького (хорові цикли а cappella), О. Яковчука та О. Польового (хорові концерти), Л. Дичко (хорова симфонія), О. Імаметдиної (кантата), В. Губаренка (опера-ораторія). Хочу підкреслити, що привертає увагу досить деталізований, але послідовний та зрозумілий аналіз творів. У кожному творі, Леся Миколаївна обирає відповідний дослідницький ракурс, наприклад у хоровому концерті О. Яковчука аналізуються поліфонічні прийоми розвитку та підкреслюється деяке наслідування традицій М. Леонтовича, а у концертах

О. Польового авторка спирається на композиційну будову творів та звертає увагу на наслідування принципів вільної строфічності Д. Бортнянського, у творі Л. Дичко ще й окремо розглядається звернення композиторки до поетичного першоджерела. Окремо хотілося б виділити ґрунтовну працю дисертантки над таблицями і схемами, які дуже зрозуміло та наочно розкривають зміст дисертації: це і графіки зображення поетичного тексту, методика версифікаційної техніки, драматургія циклу та провідні концепти «Давидові псалми» Т. Шевченка, схеми композиційної структури творів, порівняльна таблиця відтворення сакрального тексту в літературі та музиці, порівняльна таблиця хорової поеми та хорової мініатюри, таблиця-панорама композиторських звернень до псалмового циклу поета, тощо.

Зміст дисертації переконливо засвідчує, що на основі особистої роботи авторка здійснила ретельний і всебічний аналіз обраної проблематики, вийшла на рівень вагомих теоретичних узагальнень і ґрунтовних висновків.

Попри загального позитивного враження від дослідження, маю деякі зауваження та запитання:

1. Не можу погодитися із твердженням авторки, що жанр хорової поеми не висвітлений у мистецтвознавчих дослідженнях, хоча є праця, яка представлена у переліку літератури – це дисертаційне дослідження Ю. Іванової «Жанр хорової поеми як синтез музичного та поетичного мистецтва (на прикладі творів українських композиторів XX-XXI ст.)» де авторка роботи надає визначення та порівняльну характеристику жанру музичної та літературної поеми, наводить спільні та відмінні характеристики.
2. Псалом №136 Г. Ганзбурга Ви розглядаєте у підрозділі, що висвітлює хорові мініатюри, а зазначаєте, що «за обсягом та характером тематизму твір тяжіє до жанру поеми та прослідковується зв'язок із традиціями М. Лисенка та Л. Ревуцького» (с.119 дис.), відтак постає питання: чому саме цей твір Ви відносите до хорових мініатюр, чи можливо доречніше цей

твір розглядати з хоровими поемами? Чи можна припустити, що це хорова мініатюра із рисами поємності, як специфічного жанрового міксту?

3. Чи можна стверджувати, що переважаюча двочленність будови псалма екстраполювалась на будову партесного концерту, тобто стимулювала парні проведення, принцип заспів та приспів, що призводило до кристалізації формотворчого принципу повторності? І чи проявились ці принципи у сучасних хорових концертах досліджуваних Вами?

Текст дисертації за стилем, структурою та змістом повною мірою сприймається цілісно і завершено, а теоретичні та практичні результати дослідження відповідають поставленим завданням і мають переконливе методологічне підґрунтя. Основні ідеї та положення наукової концепції представлені чітко, робота добре структурована та логічна викладена, написана виразною мовою, цікава та легка до сприйняття. Все це демонструє зацікавленість авторки та високі аналітичні можливості. Основні ідеї та положення дисертаційного дослідження достатньо повно відбилися у 5 фахових та 1 міжнародній публікаціях, зміст яких доповнює та збагачує основну концепцію дисертації та відповідає вимогам МОН.

Отже, дисертаційна робота **«Відтворення поезики «Давидових псалмів» Т. Шевченка у творах українських композиторів XX–XXI століть»** відповідає вимогам до наукових досліджень МОН України, а її авторка Півторацька Леся Миколаївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»

Офіційний опонент
кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри
музикознавства, композиції
та виконавської майстерності
Дніпропетровської академії музики
ім. М. Глінки

Варакута Марина Іванівна